

ATIL

(bk. MÜHMEL).

ATTIYA, Aziz Suryal

(1898-1988)

Haçlı seferleri

ve Ortadoğu tarihi üzerindeki çalışmalarıyla tanınan Mısırlı âlim.

Kiptî bir ailenin çocuğudur. Nil'in Dimyat koluna birkaç mil mesafede el-Âişe köyünde doğdu. Tahsil hayatını Kahire'de tamamladıktan sonra İngiltere'ye gitti ve Liverpool Üniversitesi'nde Haçlı seferleri üzerine ilk eserini yazdı. O tarihe kadar sekiz Haçlı seferinin dışında tutulan, birleşmiş Avrupa kuvvetlerinin XIV. yüzyıl ve sonrasında Osmanlılar'a karşı açtıkları seferlerin aslında Haçlı seferlerinin uzantısı olduğu yolundaki tezi büyük ilgi gördü. İngiltere'den sonra Almanya'ya geçerek 1938'e kadar Bonn Üniversitesi'nde kaldı ve diğer önemli Avrupa üniversitelerinde de dersler verdi. II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Mısır'a döndü, Kahire ve İskenderiye üniversitelerinde tarih okuttu. 1953 yılı sonlarına kadar Mısır'da kaldığı bu devrede araştırma ve çalışmalarını Türisinâ'daki St. Catherine Manastırı'nda bulunan Kopt yazmaları üzerinde yoğunlaştırdı. Burada tesbit ettiği belgelerin mikrofilmlerini alarak önce İskenderiye'de, sonra Amerika'da kurduğu Kopt Araştırmaları Merkezi'nde ilim âleminin istifadesine sundu. Amerika'nın çeşitli üniversitelerinde ders verdikten sonra Utah'a yerleşti (1959) ve Utah Üniversitesi'nde Ortadoğu üzerine önemli bir araştırma merkezi kurdu. Burada, kendisinin de mensubu olduğu Mısır Hristiyanlığı'nı bütün cepheleriyle tanıtmayı amaçlayan ve 4000 madde olarak planladığı Kopt Ansiklopedisi (The Coptic Encyclopaedia)

Aziz
Suryal
Atiya

projesi üzerine çalışmaya başladı. 1991'de yayımlanacak olan bu ansiklopediyle ilgili çalışmalar tamamlanmak üzereyken 14 Eylül 1988'de öldü.

Eserleri. Doğu ve Batı kaynaklarını asıllarından inceleyebilmesi ve bunları karşılaştırmadaki büyük başarısı, sahasında otorite olmasını ve kitaplarının çeşitli dillere tercüme edilmesini sağlamıştır. En önemli eserleri şunlardır: *The Crusade of Nicopolis* (London 1934, Türkçe tercümesi E. Uras, *Niğbolu Haçlılar Seferi*, Ankara 1956); *The Crusade in the Later Middle Ages* (London 1938; New York 1965); *Le Monastère de St. Catherine du Mont Sinai* (Kahire 1950); *The Arabic Manuscripts and Scrolls Microfilmed at the Library of the Monastery of St. Catherine, Mount Sinai* (Baltimore 1955, Arapça tercümesi C. Nesim Yüsuf, *el-Fehârisü't-tahtlîtiyye li-mahtû-tâti Tûri Sînâ el-'Arabîyye*, İskenderiye 1970); *The Crusade, Historiography and Bibliography* (Bloomington 1962); *Crusade, Commerce and Culture* (Bloomington 1962); *Modernization in the Arab World: The Eastern Christian Churches* (Cairo 1962); *History of Eastern Christianity* (London 1968); *History of the Coptic Church* (Cairo 1968); *A Fourteenth Century Encyclopaedist from Alexandria. Critical and Analytical Study of al Nuwairi al Iskandari's "Kitab al-Ilmam"* (Utah 1977).

Ayrıca İbn Memmâtî'nin *Kitâbü Qavânîni'd-devâvîn*'i (Kahire 1943) ile Muhammed b. Kâsım en-Nüveyrî el-İskenderî'nin *Kitabûl-İlmâm fî mâ ceret bi-hî'l-aḥkâm ve'l-umûr*'i-maḥḍiyye fî vaḥ'atî'l-İskenderiyye (I-IV, Haydarâbâd 1968-1970) adlı eserlerini neşretmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Aziz Suryal Atiya, *el-Fehârisü't-tahtlîtiyye li-mahtû-tâti Tûri Sînâ el-'Arabîyye* (trc. C. Nesim Yüsuf), İskenderiye 1970, Giriş, s. 1-9; P. E. Walker, "Aziz S. Atiya: A Biography", *Medieval and Middle East Studies in Honor of Aziz Suryal Atiya* (ed. S. A. Hanna), Leiden 1972, s. 5-8; a.m.f., "A Bibliography of the Books and Articles of Professor Aziz Suryal Atiya", a.e., s. 9-15; A. R. Olpin, "Dr. Aziz S. Atiya and Utah", a.e., s. 16-19; D. T. Smart, "The Coptic Encyclopaedia Project", *The Middle East Center Newsletter*, Salt Lake City 1986; "ed-Doktor 'Azîz fî sûtûr", *MMMA* (Kahire), XXII/1 (1976), s. 169-171.

MAHMUT H. ŞAKIROĞLU

ATTIYE

(bk. ATÂ).

ATTIYE el-AVFİ

(عطية العوفي)

Ebû'l-Hasen Atıyye b. Sa'd
b. Cünâde el-Avfî el-Cedeli
(ö. 111/729-30)

Kûfeli muhaddis ve müfessir, tâbiî.

Doğduğu zaman babası, o sırada Kûfe'de bulunan Hz. Ali'ye gitti ve bir oğlunun dünyaya geldiğini söyleyerek ona ad koymasını rica etti. Hz. Ali de, "Bu Allah'ın bir atıyyesidir" diyerek adını Atıyye koydu. Gençlik ve tahsil dönemi hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû Hüreyre, İbn Abbas, İbn Ömer, Zeyd b. Erkam ve İkrime gibi sahâbîlerden hadis tahsil etti. Kendisinden de oğulları Hasan ve Ömer ile A'mes, Haccâc b. Ertât, Muhammed b. Abdurrahman b. Ebû Leylâ ve Mutarrîf b. Tarîf gibi önemli şahsiyetler rivayette bulundular.

Hadis konusundaki güvenilirliği tartışılmıştır. Ahmed b. Hanbel ve Nesâî onun zayıf olduğunu, Ebû Hâtim ve Yahyâ b. Maîn ise zayıf olmakla beraber hadislerinin değerlendirmeye tâbi tutmak maksadıyla yazılabileceğini söylemişler, Bu-hârî *el-Edebûl-müfred*'inde, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce de sünenlerinde onun rivayetlerine yer vermişlerdir. Hakkında söylenenlerin tamamı dikkate alınınca onun zayıf bir râvi olduğu anlaşılmaktadır. Hocası Kelbî'nin künyesi Ebû'n-Nadr olduğu halde ona kendiliğinden Ebû Saîd künyesini vermesi ve ondan duyduğu tefsirle ilgili bilgileri diğer hocası Ebû Saîd el-Hudrî'den naklediyormuş intibahını vererek *tedlis* yapması, güvenilirliğini kaybetmesinin başlıca sebeplerinden biri olmalıdır. Siyasete de karışmış olan Atıyye, Hz. Ali tarafı olarak İbnü'l-Eş'as'ın maiyetinde Haccâc'a karşı savaştı. İbnü'l-Eş'as yenilince İran içlerine kaçtıysa da yakalandı. Haccâc, Muhammed b. Kâsım es-Sekkâfi'ye Atıyye'yi sorgulamasını, Hz. Ali'ye lânet ettiği takdirde serbest bırakmasını, aksi halde 400 kırbaç vurduktan başka saç ve sakalını da kazırtmasını emretti. Atıyye, Hz. Ali'ye hakaret etmediği için Haccâc'ın istediği şekilde cezalandırıldı. Daha sonra Horasan'a geçti. Ömer b. Hübeyre'nin Irak valisi olması üzerine ondan izin alarak Kûfe'ye döndü, vefatına kadar orada yaşadı. Onun Hz. Ali'yi bütün ashaba üstün tutan bir Şii olduğu da söylenmektedir.

Atıyye el-Avfî'nin bir tefsiri bulunduğu ve Hatîb el-Bağdâdî gibi bazı âlimle-